

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 9 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 9

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 9

ТОШКЕНТ-2020

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон
тиллари университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телавский государственный
университет, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Ташиқи ишлар вазирлиги қошидаги
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон Давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Захидова Саҳоват
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича
фалсафа доктори, доцент
Наманган давлат университети

Махкамов Қодиржон Одиложонович
PhD, доцент в.б.
Наманган давлат университети

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Аминов Бобур, Махмудов Файзхожа XIX АСР КУБРАВИА-НАКШБАНДИЯ ТАРИҚАТИГА ОИД «АЛ-ИЖОЗА» – ИЖОЗАТНОМА.....	4
2. Abduzohirov Ravshan O`ZBEKLARDA FARZAND TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR MASALASINI O`RGANILISHI TARIXSHUNOSLIGI.....	10
3. Джураева Нилуфар МАРКАЗИЙ ОСИЁ ТАРИХШУНОСЛИГИДА ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ЎРНИ ВА РОЛИ МАСАЛАСИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	20
4. Жумағулов Анвар ЭТНОИҚТИСОДИЁТ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА ҚАРАШЛАР.....	29
5. Мамаджанов Аъзамжон МАҲАЛЛИЙ ЎЛКАШУНОСЛАР ВА РУС ОЛИМЛАРИ ҲАМКОРЛИГИДА ТУРКИСТОН АРХЕОЛОГИЯ ҲАВАСКОРЛАР ТЎГАРАГИ ФАОЛИЯТИ.....	35
6. Маматкулов Абдурасул ИЖТИМОЙ БАҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛАТЛАРАРО ҲАМЖИХАТЛИК ВА БАҒРИКЕНГЛИКНИНГ МОҲИЯТИ.....	41
7. Мухаммадиев Раҳмон ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАГИ МЕҲНАТ ЖАСОРАТЛАРИ.....	46
8. Омонов Анварбек АНГИЛЛАК ҒОРИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ПАЛЕОЛИТ ДАВРИ ТАРИХИДА ТУТГАН ЎРНИ.....	53
9. Расулова Нодира ЎЗБЕКИСТОНДА МУСТАҚИЛЛИККА ЭРИШИШ АРАҒАСИДА ЯНГИ СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАР ВА ҲАРАКАТЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИ.....	60
10. Холмуродов Дилшод ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВА РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСИ ЎРТАСИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ҲАМКОРЛИК.....	69
11. Хонимов Шарофиддин ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	75
12. Эсанов Алишер, Бегалиев Жўрабек 1917-1941 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР.....	81

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Омонов Анварбек Муродович,
Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Миллий археология маркази
кичик илмий ходими
obi-rahmat@bk.ru

АНГИЛЛАК ҒОРИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ПАЛЕОЛИТ ДАВРИ ТАРИХИДА ТУТГАН ЎРНИ

For citation: Anvarbek M. Omonov, ANGILLAK CAVE AND ITS PLACE IN THE HISTORY OF THE PALEOLITHIC PERIOD OF UZBEKISTAN. 2020, vol. 9, issue 3, pp.53-59

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-9-8>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ангиллак маконини ўрганишнинг биринчи босқичида олиб борилган тадқиқотлар, уларнинг натижалари ва Ўзбекистоннинг энг қадимги тарихи бўйича муҳим маълумотлар ўрин олган. Ўзига хос ва Ўрта Осиёнинг бошқа ёдгорликлари технокомплексларидан ажралиб турадиган Ангиллак тош индустрияси, Ангиллак ғори ва унинг Ўзбекистон палеолит даври тарихида тутган ўрни, унинг алоҳида жихатларига доир маълумотларнинг аҳамияти кўрсатиб берилди.

Калит сўзлар: Сўнгги палеолит, палеоантропология, Хомо сапиенс сапиенс, мустье, граветти, тош индустрия, ўзак, йунилғи, пайкон, ретуш, учиринди, Ангиллак, Обираҳмат, Омонкутон, Қутурбулок, Оёқчисой.

Омонов Анварбек Муродович,
Академия наук Республики Узбекистан
Национальный археологический центр
младший научный сотрудник
obi-rahmat@bk.ru

ПЕЩЕРА АНГИЛЛАК И ЕЕ МЕСТО В ИСТОРИИ ПАЛЕОЛИТИЧЕСКОГО ПЕРИОДА УЗБЕКИСТАНА

АННОТАЦИЯ

В статье представлена информация об исследованиях, проведенных на первом этапе изучения пещера Ангиллак, их результатах и древнейшей истории Узбекистана. Подчеркивается важность сведений об Ангиллакской каменной индустрии, пещере Ангиллак и ее месте в истории палеолита Узбекистана, которое уникально и выгодно отличает ее от других технокомплексов Центральной Азии.

Ключевые слова: Верхний палеолит, палеоантропология, Homo сапиенс сапиенс, мустье, граветти, каменная индустрия, нуклеус, пластина, остроконечник, ретуш, отщеп, Ангиллак, Оби-Рахмат, Аманкутан, Кутурбулак, Аякчисай.

Anvarbek M. Omonov,
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan
National Archaeological Center junior researcher
obi-rahmat@bk.ru

ANGILLAK CAVE AND ITS PLACE IN THE HISTORY OF THE PALEOLITHIC PERIOD OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

The article provides important information about the studies carried out at the first stage of the study of the Angillac Cave, their results and the ancient history of Uzbekistan. The importance of information about the Angillac stone industry, Angillac Cave and its place in the history of the Paleolithic of Uzbekistan, which uniquely and favorably distinguishes it from other technocomplexes in Central Asia, is emphasized.

Index Terms: Upper Paleolithic, Paleoanthropology, Homo sapiens sapiens, mousterian, gravette, stone industry, core, blade, point, retouch, flake, Angillak, Obi-Rakhmat, Amankutan, Kuturbulak, Ayakchisay.

1. Долзарблиги:

Ангиллак асли номи – Ҳангиллак бўлиб, дашт шеъвасида “ҳанг” – ов, ёввойи ҳайвон, ўлжа каби маъноларни англатади. Горнинг ўзига хос ва Ўрта Осиёнинг бошқа ёдгорликлари технокомплексларидан ажралиб турадиган Ангиллак тош индустрияси Ўзбекистон палеолит даври тарихини ёритишда алоҳида аҳамият касб этади. Ёдгорликдан топилган 500 дан зиёд тош буюмлар умумийлаштирилган ҳолда хали ўрганилмаган бўлиб, уларни техник-типологик жихатдан тўлиқ тадқиқ этиш, топилмаларни техник-типологик тадқиқ қилиш асосида ёдгорликнинг маданий-даврий талқинини ишлаб чиқиш ва унинг санаси масаласига аниқликлар киритилиши зарур. Бу эса мавзунинг долзарблигини белгилайди.

2. Методлар: Мақола тарих ва бошқа ижтимоий-гуманитар фанларда қабул қилинган қиёсий таҳлил, объективлик, тарихий кетма-кетлик, изчиллик, қиёсий таққослаш тамойиллари асосида ёритилди.

3. Тадқиқот натижалари:

Ёдгорлик 2001 йилда археолог, олим Р.Ҳ. Сулейманов томонидан очилган. Маконни ўрганиш ишлари Ўзбекистон-Америка халқаро археологик экспедицияси томонидан олиб борилган. Қазилма ишларида талабалар, ЎзМУ ўқитувчилари, Колорадо Университети Антропология департаменти мутахассислари, ЎЗР ФА Тарих ва Археология институтлари ходимлари иштирок этишди. Олинган натижалар Р.Ҳ. Сулеймановнинг қатор илмий мақолаларида ва йиллик ҳисоботларда ўз аксини топган [6:2-19, 3:17-23, 4:179-180, 5:177-179, 7:32-33, 8:29-32]. Маконни ўрганишни икки босқичга ажратамиз:

Биринчи босқич - Ўзбекистон-Америка халқаро қўшма экспедицияси тадқиқотлари билан боғлиқ бўлиб, археологик тадқиқотлар 2002-2004 йилларда таниқли археолог, олим Р.Ҳ.Сулейманов ва М.Глантз раҳбарлигида олиб борилган.

Ангиллак маконини ўрганишнинг иккинчи босқичи эса 2013-2014 йилларни ўз ичига олади. Ушбу даврда Ўзбекистон-Япония халқаро қўшма экспедицияси томонидан ёдгорликда археологик тадқиқотлар давом эттирилган .

Ушбу мақолада Ангиллак маконини ўрганишнинг биринчи босқичида олиб борилган тадқиқот натижалари ҳақида тўхталиб утамиз.

Ангиллак макони Қашқадарё вилоятининг Китоб тумани ҳудудида Ёрма ғоридан 700–800 м баландроқда, Аёқчисойнинг шимолий қирғоғида жойлашган. Унинг абсолют баландлиги сойнинг тубидан тахминан 250 м юқорида, ғорнинг эни 10 м, чуқурлиги 7 м,

баландлиги 6-7 м ҳамда кириш қисмида кичик майдонча мавжуд бўлиб, ғорнинг оғзи жануби-ғарбга қараган[3:17-23, 6:2-19]. Ғор бошпана ва истиқомат қилиш учун жуда қулай. 2002-2003йилларда ғорнинг ичкарасидан айрим йўнилғи(пластина) бўлаклари топилган эди ва шу сабабдан, бу ерда чуқурлиги 1,5 м гача етадиган бир нечта шурфлар қазилди (1-шурф 0,5x07 метр ўлчамда, чуқурлиги 0,7 м. 2-шурф 1x1 метр чуқурлиги 0,5 мга етказилган). Қазилмаларнинг барчасида материкгача ва баъзан ундан ҳам қуйироқгача етказилди[5:177-179]. Қазилмаларга кўра ёдгорликда учта маданий қатлам аниқланган ва уларнинг ранги юқоридан пастга қараб бироз ўзгариб боради. Маданий қатламларнинг умумий қалинлиги 0,5-0,7 метрни ташкил қилади.

Ангиллак ғорининг тош индустрияси 500 тадан зиёдни ташкил қилади (2002-2004 йиллардаги қазилмалардан олинган тош буюмлар) ва уларнинг катта қисми учириндилар (отщеп), синиклар (обломки) ҳамда паррахалардан (чешуйки) иборат. Тўпламнинг учириндилари радиал, елпиғичсимон ва параллел равишда чақмоқланган ўзаклардан (нуклеус) йўнилган. Аксарият ҳолларда уларга иккиламчи ишлов берилиб қуроолларга айлантирилган. Ангиллак ғори индустрияси учун йўнилғиларни атайин синдириш ёки бўлақлаш техникаси характерлидир[7:33]. Бунинг сабаблари бир нечта. Ғорга ишлов бериш учун келтирилган хом-ашёнинг сифати жуда паст бўлган ва йўнилғиларнинг катта қисми атипик ҳолатда, бўртиб турган, ҳамда ноқулай бурчакларини атайин синдириб, иккиламчи ишлов бериш маъкул кўрилган.

Ангиллак маконида чақмоқлаш техникаси

Тўпламнинг ўзаклари кўп эмас. Улар жуда митти ва атипик шаклидир. Коллекциядаги нуклеусларнинг шаклларига хом-ашё сифатининг паст даражадалиги сезиларли таъсир кўрсатган. Биринчидан, тўпламдаги ўзакларнинг барчаси ҳаддан ташқари ишлов берилган ва ҳажми ўртача 2-5 см гача узунликка эга. Ўзакларга ишлов беришда чақмоқтош, чақмоқтошли охактош ва кварцдан фойдаланилган. Уларнинг аксарияти кварцдан ишланган.

Савол туғиладики, Ангиллаклик усталар узунлиги 3-5 см лик кичик ҳажмли ўзакларни қандай қилиб синдиришган. Уларни қўлда ушлаган ҳолатда тош ушатғич ёрдамида чақмоқлашнинг иложи йўқ, негаки, ушатғичнинг оғирлиги ушбу ўзакларниқидан бир неча баравар оғир бўлади. Ёдгорликда ўзакларни сўнгги палеолит давридагидек нуклеуснибирон бир сандонга маҳкамланиб воситачи орқали чақмоқлаш амалга оширилган, дейиш учун ҳам бизда асос йўқ. Ангиллак ғори буюмлари орасида нуктасимон зарб майдончалилари учрамайди. Тахмин қилиш мумкинки, Ангиллакда нуклеусларни чақмоқлаш аввало уларни бирон бир юмшоқроқ буюмга (ёғоч ёки суяк) маҳкамланган ва бир қўл билан ушланган ҳолатда, сўнгра маълум оғирликдаги ушатғич ёрдамида амалга оширилган. Аммо, бу ҳозирча ғоя бўлиб, уни тўлиқ асос билан таъкидлаш учун микроскопик, ҳамда экспериментал тадқиқотларни амалга ашириш талаб этилади.

Ангиллак ғори тош қурооллари

Ангиллак ғори тош қурооллари типологияси Ўрта Осиёдаги сўнгги палеолит даври ёдгорликларига хос буюмлардан: ретушланган йўнилғилар, асосан узунчоқ шаклли пайконлар, бир қисмини кирғичлар дейиш мумкин бўлган ретушланган учириндилардан иборат. Таъкидланганидек, ретушланган пластина ва учириндиларнинг фрагментлари кўплаб учрайди.

Ангиллак ғори тош индустриясининг ўзига хос хусусиятлари

Ангиллакликлар хом-ашё сифатининг ўта пастлигига қарамасдан иложи борича узунчоқ йўнилғилар чақмоқлаб олишга интилганлар, яъни Ўрта Осиёда мустье (ўрта палеолит) даврида ҳукмрон бўлган параллел чақмоқлаш анъаналарига содиқ қолганлар[7:32-33]. Ангиллак ғори индустриясининг иккинчи муҳим хусусияти шундаки, унда нафақат кичик ҳажмли ретушланган учириндилар, балки фрагментациялаштирилган учириндилар, йўнилғилар ҳамда қурооллардан ҳам фойдаланилган. Бундай буюмлар кўпинча ретушланган қуроолларнинг фрагментлари сифатида таснифланади. Ангиллак индустриясининг асосий қисми фрагментлаштирилган тош буюмларни ташкил қилади[6:2-19]. Тўпламдаги тош қуроолларнинг ҳажми шунчалар кичикки, уларни ишлатиш жараёнида синдириб қўйишнинг иложи йўқ.

Р.Х. Сулейманов хулосасига кўра, Ангиллак индустриясидаги тош қуроллар ҳажмининг кичиклигини икки хил тушунтириш мумкин. Биринчидан, ёдгорликда сифатли хом-ашёнинг танқислиги бўлса, иккинчи томондан, Ангиллакликларнинг асосий овқат сифатида дашт тошбақасини истеъмол қилишларидандир. Негаки, тошбақанинг устки қисми коса билан қопланган бўлиб, унинг гўштини ажратиш олишда кичик ҳажмли тош қуроллар ёки уларнинг фрагментларидан фойдаланиш талаб қилинган. Шунинг учун, чакмоқлаб олинган йўнилғилар йирик бўлган тақдирда ҳам уларни атайин парчалашганлар. Таъкидланганидек, Ангиллакликлар ишлатган паст сифатли хом-ашё асосан Оёқчисой дарёси этакларидан йиғиб олинган қайроқтошлар бўлиб, уни қадимги одамлар петрографик тузилишига кўра танлаб олганлар. Сувда силлиқланган қайроқтошлар ҳозирда ҳам Ангиллак ғори яқинидан оқиб ўтадиган Оёқчисой этакларида кўплаб учрайди.

Ангиллак ғори индустриясининг ўзига хос хусусиятларидан яна бири учириндилар, йўнилғилар ва тайёр тош қуролларни атайлаб фрагментлаштиришнинг кенг қўлланилганлигидир. Ҳордан 2003 йилда йиғиб олинган тош буюмларнинг 33 таси атайин синдирилган. Буларга ретушланган йўнилғилар, учириндилар, қирғичлар ва пайконларни киритиш мумкин[7:33]. Тош буюмларни атайлаб фрагментациялашнинг бундай кўп сонлилиги Ўрта Осиёнинг палеолит даврига оид бошқа биронта ёдгорликларида маълум эмас.

Ангиллак ғори тош индустриясининг маданий-даврий талқини

Ангиллак ғори индустриясининг хом-ашёси таркиби турлича бўлиб, аммо, уларнинг сифати жуда паст. Ҳорда кварц, кварцли қайроқтош, роговик, реалитлар, чакмоқтошли охактошлар ҳамда айрим ҳолларда чакмоқтошдан фойдаланилган. Энг кўп учрайдиган тош жинси оқ рангли кварц бўлиб, у кичик ҳажмли қайроқтошлар шаклида Оёқчисойда кўплаб топилади. Ангиллак ғори индустриясида макон атрофи ҳудудларида мос чакмоқтошли жинсларнинг учрамаслиги сабабли йўнилғилар чакмоқлаш техникаси деградацияга учраган. Унда кварцдан, вулканий ва бошқа анизотроп жинслардан кўпол буюмлар ясалган. Чакмоқлаш техникасида радиал-гардишсимон ва елпиғичсимон нуклеусларга эга ҳамда кўп ҳолларда тартибсиз синдирилган буюмлар учрайди. Тўпламнинг ўзаклари ҳаддан ташқари ишлов берилган митти кўринишларга эга. Аммо, параллел ёки конвергент елкали узунчоқ йўнилғиларнинг мавжудлиги Ангиллакда анъанавий пластинасимон чакмоқлаш техникаси ҳукм сурганлигини кўрсатади. Баъзан, танлаб олинган қайроқтошнинг ҳажми тақозо қилса, бир ёки икки зарб майдонли параллел чакмоқлаш техникаси тўлиқ амалга оширилган нуклеуслар ҳам учрайди.

Ангиллакнинг тош қуролларига келсак, улар мустьега хос кўринишга эга. Ангиллак индустриясидаги кулрангли майдақумли қайроқтошдан ишланган, ягона учлари атайин кесилган йирик пластина Обирахмат маданиятидаги, масалан, Қўтирбулоқдаги митти тош исканалар ҳамда қирғичларни эслатади. Бироқ, Ангиллакдаги нусха латерал ёки вентрал томондан аниқ қилиб йўнилмаган. Шу ерда айтиш мумкинки, бу Ангиллакдаги хом-ашёнинг сифатидан келиб чиқадиган хусусиятдир. Тўпламда, ҳатто, кам сонли чакмоқтошли жинсларга ишлов берилаётганда ҳам бошқа жинслардан ясалгани каби бир хилдаги тош қуроллар ишлаб чиқарилган ёки бир хилда ретуш берилган. Демак, сўнгги палеолитга хос қуроллар яшаш мумкин бўлган хом-ашёдан ҳам Ангиллакликлар анъанавий архаик стереотиплар ишлаб чиқарганлар.

Қўтирбулоқнинг 4-қатлами учун уран услуби ёрдамида Европада сўнгги палеолитнинг бошланиш даврига оид 32900 йиллик сана олинди. Аммо, Қўтирбулоқнинг индустрияси Обирахмат ғорининг 80-90 минг йилликлар билан саналанган қатламлари тош буюмлари билан жуда яқин аналогияларга эга. Демак, Қўтирбулоқнинг индустрияси Обирахмат ғорининг ўзига ўхшаш мустье даврига оид пластинасимон тўпламидан икки марта ёшроқ ва сўнгги палеолит даврига оидми?. Аммо, бу ерда шуни ҳам ҳисобга олиш жоизки, Қўтирбулоқ маданий қатламларининг булоқ бўйида жойлашганлиги сабабли, минг йилликлар давомида сув билан ювиб турилган, суяклар минераллашган (саналаш учун айнан суяклардан наъмуналар олинган).

Ангиллак ғорининг радиокарбон санаси ҳақида ҳам шундай фикрларни айтиш мумкин. Унинг палеолит даврига оид маданий қатламлари ўрта асрлар ва ҳозирги замон уй ҳайвонлари тезаклари билан қопланган. Ҳар йили ёмғирлар мавсумида ғорнинг юқори қатламлари сув ёрдамида эрийди ва палеолит даври қатламларига сизиб ўтади. Ғорда ўсадиган ўтларнинг томирлари ҳам шундай хусусиятга эга. Бундан ташқари, ғорнинг юмшоқ қатламлари кўпинча юмронқозиклар томонидан ўйиб ташланган. Буларнинг барчаси палеолит даври қатламларидаги кўмир қолдиқларининг ифлосланишига олиб келади. Натижада, Ангиллак ғорининг палеолит даврига оид қатламларидан олинган кўмир қолдиқлари наъмуналаридан олинган радиокарбон саналарга ишониш қийин. Ёдгорликнинг санаси масаласига эса ҳали аниқликлар киритилиши лозим.

Ангиллак ғорининг материаллари техник-типологик жиҳатдан Зарафшон воҳасидаги Қўтирбулоқ ҳамда Омонқўтон маконлари материалларига ўхшашдир [5:177-179]. Аммо, улардан бу индустрия ўзининг аморфлиги ва ўзаклари, йўнилғилари, ҳамда қуроллар ҳажмининг кичиклиги билан ажралиб туради. Ангиллак ғори қатламларидан олинган радиокарбон саналаш натижалари (27300-42000 йиллар) билан белгиланган [7:33]. Р.Х. Сулеймановнинг фикрича, Ангиллакнинг технокомплекси Обирахмат маданияти индустрияларига ўхшашдир, гарчи, у ўзининг кичик ҳажмдалиги ва аморфлиги билан ажралиб турсада. Ишлатилган хом-ашё сифатининг пастлигига қарамасдан Ангиллакликлар узунчоқ пластинасимон йўнилғилар чакмоқлаб олишга ҳаракат қилишган. Ангиллак ғори индустрияси ҳажмининг кичиклиги иккита сабабга кўра: биринчидан, яхши сифатли хом-ашёнинг танқислиги, иккинчидан, асосан майда тош қуролларни қўллашни талаб қиладиган тошбақаларни истеъмол қилиш оқибатида содир бўлган.

Таъкидланганидек, Ангиллак ғори маданий қатламларидан 42000 – 27000 йиллар билан белгиланган радиокарбон саналар олинган. Ёдгорликни бевосита тадқиқ қилган Р.Х. Сулейманов унинг қуйи санасини қабул қилади аммо, бу борада кейинги йилларда яна бошқа бир фикр пайдо бўлди [1:156]. Ўзбекистон палеолити тадқиқотчиларидан Сайфуллаев Б.К., Хушвақов Н.О. ва Қурбонбоев И. ушбу радикарбон сананинг юқори санасини (27 000 йил) қабул қилдилар ва бунинг учун баъзи далиллар келтирадилар [2:18]. Масалан: Ангиллак тош индустриясидаги икки дона қия ретушлаб ўтмаслаштирилган пластинкалар Евроосиёда узоғи билан 28000 йиллар бурун пайдо бўлади ва улар граветти (сўнгги палеолит босқичи) даврига хосдир. Бундан ташқари, тадқиқотчиларнинг фикрича, Ангиллак ғори тош индустриясидаги пайконлар сериялари анча узунчоқ ва юпқа кўринишга эга бўлиб, шу сабабли улар мустье даврига хос эмас [2:18]. Ангиллак тош қуроллари ҳисобланмиш унинг пайконлари мустье даврига ўхшаш аммо, аксарияти узунчоқ ва юпқа кўринишга эга, мустье даври пайконлари эса озгина қалинроқ, куполроқ ва кичикроқ кўринишга эга бўлади.

Сўнгги палеолит даврига оид ёдгорликларда пайконлар кўплаб учрайди бироқ ушбу тош қуроллар узунчоқ ва юпқалиги билан мусте давриникидан бироз фарқ қилади. Чакмоқлаш техникаси (ўзаклардан учиринди ва йунилғиларни синдириб олиш) масаласида ҳам аниқ бир фикрга келиш қийин, чунки макондан олинган ўзакларнинг ҳажми ниҳоятда кичиклиги ҳам масалани янада қийнлаштиради бу борада юқорида тўхталиб утилди. Яна бир жиҳат, Ангиллак тош буюмларини атайлаб фрагментациялашнинг эса кўп сонлилиги нафақат Ўзбекистон балки, Ўрта Осиёнинг палеолит даврига оид бошқа биронта ёдгорликларида маълум эмас. Шу сабабли, аналогия жиҳатидан ҳам аниқ ва яқдил бир фикрга келиш қийин.

Ангиллак ғори материалларини Кавказдаги баъзи палеолит даври ёдгорликларига ўхшашлиги борасида муқобил фикрлар ҳам йуқ эмас. Марказий Осий худудларига Кавказ минтақасидан кичик-кичик миграциялар содир бўлган булиши ҳам мумкин. Лекин бу фикрлар ва назариялар ҳам асосли деб таъкидлай олмаймиз. Умуман олганда, ёдгорликнинг маданий-даврий талқини масаласи ханузгача мунозаралигича қолмоқда шу сабабли, тадқиқотчилар ўртасида қатор фикрлар ва ғоялар уртага ташланмоқда. Фикримизча, ёдгорликнинг санаси масаласидаги баҳс ва мунозараларга чек қўйишнинг ечими бу – Ангиллак ғори материалларини умумлаштирилган ҳолда техник-типологик тадқиқ қилишдир.

Ёдгорликдан топилган палеоантропологик топилма

Қазишмалар натижасида Ангиллак ғоридан ибтидоий одам унг оёғининг бир дона метаторсиал суяги қолдиқлари топилган ва уни ҳозирда неандерталгами ёки замонавий одамга мансублигини аниқлаш мушкул[8:30, 9:95]. Аммо, 2003 йилда Обирахмат ғорининг 16-маданий қатламидан ва 60 минг йиллар билан саналанган омухта одамнинг қолдиқларини топилишига кўра, Ангиллак одамни Хомо сапиенс сапиенсларга оид дейиш ҳам мумкин.

4. Хулоса ва таклифлар:

- Ангиллак ғорида олиб борилган тадқиқотлар Ўзбекистоннинг энг қадимги тарихи бўйича муҳим маълумотларни берди ва қадимги тош даври харитасини янада бойитди.
- Ўзига хос ва Ўрта Осиёнинг бошқа ёдгорликлари технокомплексларидан ажралиб турадиган Ангиллак тош индустрияси: ретушланган пластиналар, пайконлар ҳамда бир қисмини қирғичлар дея таснифлаш мумкин бўлган ретушланган учириндилардан таркиб топган. Таъкидлангандек, тўпламда фрагментлаштирилган ретушланган учиринди ва пластиналар кўплаб учрайди. Ёдгорликнинг тош индустрияси ҳажмининг кичиклиги иккита сабабга кўра: биринчидан, яхши сифатли хом-ашёнинг танқислиги, иккинчидан, асосан майда тош қуролларни қўллашни талаб қиладиган тошбақаларни истеъмол қилиш оқибатида содир бўлган.
- Ўрта Осиёнинг палеолит даври бўйича янги маълумотларга ва янги саналарга эгамиз, бироқ, улар ҳали ўзининг даврий ва маданий хосликлари борасидаги ечимини тўлиқ топганича йўқ;
- Ёдгорликдан топилган 500 дан зиёд тош буюмлар умумийлаштирилган ҳолда ҳали ўрганилмаган бўлиб, уларни техник-типологик жихатдан тўлиқ тадқиқ этиш зарур (тип-листи ҳали ишланмаган);
- Ангиллак ғори материалларини техник-типологик тадқиқ қилиш асосида ёдгорликнинг маданий-даврий талқинини ишлаб чиқиш зарур;
- Ёдгорликнинг санаси масаласига аниқликлар киритилиши лозим.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Омонов А.М. К вопросу интерпретации материалов грота Ангиллак // Археология Узбекистана, №1, (1) 2010. –С. 153-157. (Omonov A.M. To the question of interpretation of materials of the Angillac grotto // Archeology of Uzbekistan, No. 1, (1) 2010. – P. 153-157)
2. Сайфуллаев Б.К., Хушваков Н.О., Курбонбаев И., О позднем палеолите Узбекистана// ИМКУ, Вып. №35.Ташкент, 2007. –С. 12 – 19. (Sayfullaev BK, Khushvakov NO, Kurbonbaev I., On the Late Paleolithic of Uzbekistan // IMKU, Vol. No. 35, Tashkent, 2007, p. 12 - 19.)
3. Сулейманов Р.Х., Майкл Г. Грот Ангиллак на территории Кашкадарьинской области \ \ АО 2002 г Ташкент. 2003. –С. 17-23. (Suleymanov R.Kh., Michael G. Grotto Angillac on the territory of the Kashkadarya region \ \ JSC 2002. –Tashkent, 2003. –P. 17-23).
4. Сулейманов Р.Х., Глантз М., Шраубер А., Хугес П. Результаты предварительного изучения памятников мустьерского времени в долине Кашкадарьи // Ўзбекистонда археологик тадқиқотлар 2002-йил. №3. Тошкент, 2003. Б. 179-180. (Suleimanov R.Kh., Glantz M., Shrauber A., Hughes P. Results of a preliminary study of the monuments of the Mousterian time in the Kashkadarya valley // Archaeological research in Uzbekistan in 2002. №3. –Tashkent, 2003. –P. 179-180)
5. Сулейманов Р.Х., Глантз М. Раскопки грота Ангиллак // Ўзбекистонда археологик тадқиқотлар - 2003 йил. №4. Тошкент, 2004. Б. 177-179. (Suleimanov R.Kh., Glantz M. Excavations of the Angillac grotto // Uzbekistonda archaeologist tadqiqotlar - 2003 yil. No. 4. Toshkent, 2004. B. 177-179).
6. Сулейманов Р.Х., Глантз М., Пасилов Б.А., Ражабова Н., Паин Л., Адамс Дж., Ритзман Т. Отчет о полевых исследованиях совместной Узбекско – Американской археологической

- экспедиции в 2003 году. Раскопки грота Ангиллак. Ташкент, 2004. Научный архив ИА АН РУз. Фонд 03.01. № 128. С. 2 – 19. (Suleimanov R.Kh., Glantz M., Pasilov B.A., Razhabova N., Pain L., Adams J., Ritsman T. Report on field research of the joint Uzbek - American archaeological expedition in 2003. Excavation of the Angillac Grotto. Tashkent, 2004. Scientific archive of IA AN RUz. Fund 03.01. No. 128, pp. 2 – 19).
7. Tostevin G., Glantz M., Suleymanov R. Preliminary Analyses of the Lithic Assemblages from Anghilak Cave. Қарши шаҳрининг жаҳон цивилизацияси тарихидаги ўрни// Қарши шаҳрининг 2700 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий анжуман материаллари, Тошкент – Қарши, ЎзР ФА “ФАН” нашриёти, 2006 йил. Б. 32-35.
 8. Glantz M. Summary of the hominin materials from Obi-Rakhmat and Anghilak Caves, Uzbekistan. Қарши шаҳрининг жаҳон цивилизацияси тарихидаги ўрни // Қарши шаҳрининг 2700 йиллик юбилейига бағишланган халқаро илмий анжуман материаллари, Тошкент – Қарши, ЎзР ФА “ФАН” нашриёти, 2006 йил. Б. 29-32.
 9. Omonov A.M. (2020). Problems of Anthropogenesis and some considerations on paleoanthropological discoveries found in Uzbekistan. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(8), 91-97.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№9 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000